

משה והאינטליגנציה הרגשית

בחודש מארס 2015 קיימתי באוניברסיטת ייל שיחה פומבית עם נשיא האוניברסיטה פיטר סאלוביי. הנסיבות היו מרגשות למדי. השיחה נערכה לציון יובל השישים ל"מלגות מרשל" - מיזם שהפרלמנט הבריטי ייסד כהוקרה לארצות הברית על תוכנית מרשל אשר עזרה לארצות מערב אירופה לשקם את כלכלתן אחרי מלחמת העולם השנייה. המלגות ניתנות לצעירים אמריקנים מצטיינים למימון לימודים באוניברסיטה בריטית לבחירתם. עניינה של ההתכנסות הזו היה אפוא הקשר בין בריטניה לארה"ב ומקומן של האוניברסיטאות בטיפוח אותה נדיבות רוח שהתגלמה בתוכנית מרשל, ואשר יסודה בהבנה כי עת לצאת יחד למלחמה - ועת לבנות יחד שלום.

אבל באירוע ההוא הדהד קולו של מיתר רגשי נוסף. ייל היא אחת האוניברסיטאות הגדולות בעולם. אך היו ימים, לא כל כך מזמן, משנות העשרים עד שנות השישים, שיצא לה שם של אוניברסיטה המסתייגת עד כדי עוינות מנוכחותם של יהודים בקרב תלמידיה ובסגל שלה.¹ לשמחתנו פני הדברים השתנו מאז שנות השישים, עת הוציא נשיא האוניברסיטה דאז א' וויטני גריזוולד צו שאסר להכניס את שאלת הדת לשיקולי הקבלה לייל. כיום פתוחים שערי האוניברסיטה לרווחה לסטודנטים וסטודנטיות בלי הבדלי דת ומוצא. כשהנשיא דהיום ציין זאת בדבריו, הוא הוסיף שלא רק שהאוניברסיטה מארחת היום רב יהודי,

שיג ושיח - הרב יונתן זקס

גם הוא עצמו, סאלוביי, יהודי, נצר לשושלת רבנים. סאלוביי הוא עיבוד אנגלי לשם סולובייצ'יק.

כאשר שבתי והרהרתי באירוע, תהיתי אם יש יותר מסתם קשר משפחתי בין נשיא האוניברסיטה לקרובו הרחוק הדגול, הרב יוסף דב סולובייצ'יק, האיש שדורות תלמידיו בישיבה יוניברסיטי כינוהו פשוט "הרב". האם יש גם קשר אינטלקטואלי ורוחני בין הרב סולובייצ'יק לפרופ' סאלוביי, קשר ישיר או אפילו עקיף?

ובכן, יש קשר, והוא עתיר משמעות ופשר. תרומתו הגדולה של פיטר סאלוביי למחשבת זמננו הוא המושג שהוא פיתח עם ג'ון מאייר במאמר משנת 1989 שהיה לציון דרך,² הלא הוא המושג אינטליגנציה רגשית שהונחל לציבור הרחב ב-1995 ברב המכר של הניאל גולמן שנשא כותרת זו.

לאורך עשרות שנים מושג "מנת המשכל", אייקיו, הציב מערכת מסוימת של מבחני שכל והיגיון כמדד הראשי לאינטליגנציה, בינה. האינטליגנציה שנמדדה בהם נחשבה למנבא הטוב ביותר ליכולת לשמש, לדוגמה, קצין בצבא. את הפרדיגמה הזאת שבר פסיכולוגי יהודי מבריק נוסף בן זמננו, הווארד גרדנר (מאוניברסיטת הארוורד). הוא העלה את רעיון ריבוי האינטליגנציות.³ פתרון חידות מילוליות, לוגיות ומתמטיות, הראה, אינו הכישרון הקובע היחיד.

על כך הוסיפו סאלוביי ומאייר את שלהם. הם הראו כי היכולת שלנו להבין רגשות ולהיענות לרגשות, לא רק רגשות שלנו אלא גם של זולתנו, היא רכיב חיוני בהצלחה בתחומים רבים, ובעצם בכל מה שכרוך בהתנהלות במרחב האנושי. האנושיות שלנו מורכבת גם מאופן ההרגשה שלנו, לא רק מאופן החשיבה שלנו. וחשוב אף יותר, אם

רצוננו ליצור קשר משמעותי עם הזולת, עלינו להיות מסוגלים להבין איך אנשים אחרים מרגישים; זהו כישרון האמפתיה. זאת כוונת התורה באומרה "וְיָגֵר לֹא תִלְחָץ, וְאַתֶּם יִדְעֶתֶם אֶת נַפְשׁ הַגֵּר כִּי גֵרִים הֵייתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם" (שמות כג, ט).

הרגשות חשובים. הם מנחים אותנו בבחירותינו. הם מניעים אותנו לפעולה. השכל לבדו אינו יכול לעשות זאת. שגו האינטלקטואלים לאורך הדורות כשחשבו שאם רק נחשוב בהיגיון כל מעשינו יהיו נכונים. אין זה כך. בלי יכולות של סימפטיה ואמפתיה אנו נעשים דומים למחשבים יותר מלבני אנוש, וזה מסוכן מאוד.

על הנקודה הזו בדיוק, הצורך בבינה רגשית, דיבר הרב סולובייצ'יק באחת המרגשות בדרשותיו, "הספד לרבנית מטאלנא"⁴. טעות היא לחשוב, כותב הרב, שיש רק מסורת יהודית אחת העוברת מדור לדור. יש שתיים: זו שמנחילים האבות, וזו שמנחילות האימהות. הוא מצטט את הפתגם הידוע מספר משלי, "שָׁמַע בְּנֵי מוֹסֵר אָבִיךָ, וְאֵל תִּטֵּשׁ תּוֹרַת אִמְךָ" (א, ח). מוסר האב ותורת האם הם שני פתילים שונים הנשזרים יחדיו באישיות הדתית.

מהאב, ממשיך הרב סולובייצ'יק, אנו לומדים איך לקרוא בכתובים, להבין, לנתח, להמשיג, למיין, להסיק וליישם. אנו לומדים ממנו גם איך לפעול: מה לעשות ומה לא לעשות. מסורת האב היא "מסורת עיונית-מוסרית". כשהרב סולובייצ'יק עובר לדבר על "תורת האם" הוא עובר לפסים אישיים משהו, ומספר מה למד מאימו.

למדתי ממנה שהיהדות מתבטאת לא רק בהישמעות פורמלית להלכה, אלא גם בחווייה החיה. היא לימדה אותי שיש למצוות טעם וריח וחום. למדתי ממנה את הדבר החשוב בחיים - להרגיש את נוכחות הקב"ה ואת המגע הרך של ידו הנחה על

כתפיי השבריריות. אלמלא תורתה, שחלק גדול ממנה היא הנחילה לי בלי להוציא מילה מפיה, הייתי גדל ונעשה ברייה חסרת נשמה, יבשושית ונטולת רגישות.⁵

במילים אחרות, "תורת אמך" עניינה בינה רגשית. זה שנים רבות אני מרגיש כי לצד חיבורו הגדול של הרב סולובייצ'יק "איש ההלכה", שוכן, אף כי לא נכתב בפועל, חיבורו "אשת האגדה". ההלכה היא מפעל עיוני-מוסרי. ואילו האגדה, הממד הלא-הלכתי בתורה שבעל פה, פונה אל ההיבטים הרחבים יותר של היותנו יהודים. היא כתובה כסיפור, לא כחוק. היא מזמינה אותנו לברוא בשערי הלב והנפש של אבותינו ואימהותינו הרוחניים, אל החוויות שלהם ואל הדילמות שלהם, אל הצלחותיהם ואל יגונותיהם. זהו הממד הרגשי של חיי האמונה.

כשלעצמי, אינני אוהב לדבר על כך בדיכוטומיה גברית-נשית.⁶ כולנו מזומנים לפתח את שתי הרגישויות. אך הן בהחלט שונות מיסודן. ההלכה היא חלק מתורת הכוהנים, הקול הכוהני ביהדות. מילות המפתח של הקול הזה בתורה הן הפעלים "להבדיל" ו"להורות". להבדיל - כלומר לפרק, להבחין, לנתח, למיין. להורות, כלומר ללמד, להנחות, לפסוק הלכה. אבל יש ביהדות גם קול נבואי. בקול הזה, מילות המפתח הן "צדק" ו"משפט", "חסד" ו"רחמים". כאן, המוקד הוא יחסי אני-אתה: בין אדם לחברו, וגם בין אדם למקום.

כלי החשיבה של הכוהן הם כללים אוניברסליים התקפים תמיד. הנביא, לעומת זאת, קשוב אל הנסיבות המיוחדות של כל מצב נתון ואל היחסים בין הגורמים המעורבים בו. לנביא יש אינטליגנציה רגשית. הוא או היא (שהרי היו כמובן גם נביאות: שרה, מרים, דבורה, חנה, אביגיל, חולדה ואסתר) קורא את מצב הרוח בן הרגע ואת משמעותו הנקודתית בתוך מערכת יחסים ארוכות. הנביא שומע את צעקתו השקטה של המשועבד ואת כעסו המצטבר של הקב"ה. בלי חוקיו של הכוהן, לא

היו ליהדות לא מסגרת ולא המשכיות. אבל בלי בינתו הרגשית של הנביא הייתה היהדות נעשית "חסרת נשמה, יבשושית ונטולת רגישות".

זוהי מביא אותנו אל פרשת השבוע. משה עושה כה דבר בלתי-צפוי אך נחוץ. הוא מלמד את בני ישראל שירה. הוא עובר מפרוזה לשירה, מנאום לניגון, ממשפט לספרות, מאמירה פשוטה למטאפורה חיה:

הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבְּרָה,
וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי פִי.
יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחֵי,
תִזֶל כַּטַּל אִמְרֵי, ^א
כִּשְׁעָרִים עָלַי דְּשֵׂא
וְכַרְכִּיבִים עָלַי עֲשֹׁב.
(דברים לב, א-ב)

למה? כי בישורת האחרונה של אחרית ימיו, הגדול שבנביאים פונה אל בינתו הרגשית, בידועו שאם לא יעשה כן כל הדברים שלימד ייכנסו אולי למוחות של שומעיו אבל לא ללכבות שלהם, ליצרים, לקוד הגנטי של הרגש. הרגשות הם המניעים אותנו לפעול, הנותנים לנו את הכוח לעורר השראה, והמזינים את יכולתנו להנחיל לדורות הבאים את המחויבות שלנו.

כלי להטם של נביאים כעמוס והושע, ישעיהו וירמיהו, בלי המוזיקה של מזמורי תהילים ושירי הלויים במקדש, היהדות הייתה דומה לשתיל שאין לו מקור מים ואין לו שמש; היא הייתה מתייבשת וגוועת. לא על השכל לבדו תיכון התשוקה לשנות את העולם. לשם כך צריכים ליטול את המחשבה ולהפוך אותה לשיר. זוהי שירת האזינו, המנונו הגדול של משה על אהבת ה' לעמו ועל הבטחתו כי, אם להיזקק

למילותיו של מרטין לותר קינג, "הקשת הארוכה של היקום המוסרי תיטה אל עבר הצדק". איש השכל והאומץ המוסרי הופך בשירת האזינו לאיש הבינה הרגשית, ושם עצמו, כדימיו הענוג של ר' יהודה הלוי, להיות כינור לשירו של ה'.

אם רצונכם לשנות את חייהם של אנשים, דברו אל רגשותיהם, לא רק אל שכלם. היכנסו אל הפחדים שלהם ופוגנו אותם. הבינו את חרדותיהם ושכּוּן. הדליקו את תקוותיהם וכוּונו אותן. הגביהו את נקודת המבט שלהם והרחיבו את הנוף שהם רואים. בני אדם הם יותר מאלגוריתמים. אנהנו בריות מונעות-רגש.

דברו מלב אל לב - ובעקבות הלכבות ילכו גם המחשבות והמעשים.

- 1 Dan A. Oren, *Joining the Club: A History of Jews and Yale*, Yale University Press, 1988
- 2 Peter Salovey & John D. Mayer, "Emotional intelligence", *Imagination, Cognition and Personality*, 9:3, 1989, 185-211.
- 3 Howard Gardner, *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*, New York, Basic Books, 1983.
- 4 Joseph B. Soloveitchik, "A Tribute to the Rebbetzin of Talne", *Tradition*, 17:2, 1978, 73-83.
- 5 שם, עמ' 77.
- 6 אף כי שורה של הוגים וחוקרים הצביעה על עליונות האינטליגנציה הרגשית הנשית. ראו סיימון בארון-כהן, ההברל המהותי: גברים, נשים והמוח הגברי הקיצוני, מאנגלית: יוסי מילוא, תל-אביב: עם עובד, תשס"ו; סטיבן פינקר, הלוח החלק: על הכחשת טבעו המולד של האדם בימינו, מאנגלית: עמנואל לוטם, תל-אביב: מטר, תשס"ה. ראו גם קרול גיליגן, בקול שונה: התיאוריה הפסיכולוגית והתפתחות האישה, מאנגלית: נעמי בן-חיים, תל-אביב: ספריית פועלים, תשנ"ו.